

Вареник Д.С., студент; науковий керівник Щербак В.Г., д.е.н., проф.

Київський національний університет технологій та дизайну

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. В статті виявлено глобалізаційні процеси та формування конкурентоспроможності, які з кожним роком все більше створюють нові вимоги до державної політики. Проаналізовано питання впливу інновацій на зростання конкурентоспроможності, дослідження її особливостей в умовах глобалізації, аналіз причин низької конкурентоспроможності України в світовому рейтингу країн.

Ключові слова: інновація; конкурентоспроможність; глобалізація.

Вареник Д.С., студент; научный руководитель Щербак В.Г., д.э.н., проф.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИЙ НА РОСТ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация. В статье выявлены глобализационные процессы и формирование конкурентоспособности, которые с каждым годом все больше создают новые требования к государственной политике. Проанализированы вопросы влияния инноваций на рост конкурентоспособности, исследования ее особенностей в условиях глобализации, анализ причин низкой конкурентоспособности Украины в мировом рейтинге стран.

Ключевые слова: инновация; конкурентоспособность; глобализация.

Varenik D.; scientific supervisor Shcherbak V.

Kyiv National University of Technologies and Design

INFLUENCE OF INNOVATIONS ON THE GROWTH OF COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Abstract. The article reveals the globalization processes and the formation of competitiveness, which every year more and more create new requirements for public policy. Questions of influence of innovations on growth of competitiveness, researches of its features in the conditions of globalization, the analysis of the reasons of low competitiveness of Ukraine in a world rating of the countries are analyzed.

Keywords: innovation; competitiveness; globalization.

Постановка проблеми. В перші роки XXI століття в економічному розвитку багатьох країн проявилися нові тенденції. Так, інформація стала не тільки фактором виробництва, а й об'єктом праці. Тому проникнення нових інформаційних технологій в усі виробничі процеси народжує спільний вплив множинних ефектів на кінцевий результат. У бізнесі змінюються конкурентні переваги за рахунок переходу суспільства від індустріальної та постіндустріальної стадій розвитку до інформаційної, інноваційної та економіки знань.

Сьогодні інновації стають одним з основних економічних ресурсів, що впливають на конкурентоспроможність економіки. На рівень конкурентоспроможності економіки впливає науково-технічний рівень і ступінь удосконалення технологій виробництва, використання новітніх винаходів і відкриттів, впровадження сучасних форм і методів організації виробництва і праці.

У світовій практиці проводяться оцінки конкурентоспроможності як на макrorівні, тобто стосовно до всього народного господарства країни, так і на мікрорівні, коли мова йде про окремі галузі економіки або підприємств, що експортують свою продукцію. Україна, станом на 2019 рік, піднялася на 5 пунктів, тобто, наразі вона займає 54 місце в рейтингу глобальної конкурентоспроможності країн світу за версією Міжнародного інституту управлінського розвитку в Швейцарії.

В сучасних умовах, коли українська економіка інтегрується у світовий економічний простір, трансформується в високо конкурентне середовище, особливу увагу привертає проблема підвищення конкурентоспроможності національних підприємств та економіки в цілому, адекватної реакції на вимоги глобалізованого товарного ринку.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Активний вплив інновацій на зростання конкурентоспроможності, дослідження її особливостей в умовах глобалізації детально описані в роботах В.М. Геєця [5], Ю. Бажала [2], Я.Б. Базилюка [3], Й. Шумпетера [11], В. Александрової [1] та А.Г. Наумовця [8].

Як зазначає Ю. Бажал [2] в своїй праці, перешкодою для безперервного розвитку виробництва є циклічні закономірності у відтворенні основного капіталу країни, які і породжують циклічність її розвитку. Протягом періоду економічного зростання споживання збільшується тому, що розширюється виробництво.

В.М. Геєць [5] у своїй роботі піднімає питання чинників підвищення конкурентоспроможності та обґрунтовує думку, що рівень розвитку інноваційної інфраструктури є одним із ключових чинників досягнення успіху у сфері інноваційного розвитку країни.

Я.Б. Базилюк [3] у своїх працях розглядає питання необхідності врахування змін у механізмі конкуренції на підставі інновацій.

Й. Шумпетер [11] акцентує уваги на розвитку інновацій у конкуренції. В його роботах можна простежити тенденцію економічного розвитку у вигляді нескінченної послідовності переходів від одного стану економіки до нового.

В. Александрова [1] та А.Г. Наумовець [8] проводячи прогнозування проаналізували вплив інноваційних чинників на економічний розвиток України. В своїх роботах вони розробили можливі базові, оптимістичні та песимістичні сценарії інноваційного розвитку та сформулювали пропозиції, які були спрямовані на національну економіку та на інноваційний шлях розвитку.

Та незважаючи на дослідження, все ще більшість аспектів для проблеми впливу інновацій на зростання конкурентоспроможності економіки в умовах глобалізації країни на даному етапі розроблені недостатньо чітко та конкретно. На даний момент трактування системи підвищення конкурентоспроможності економіки країни все ще залишається не завершеним. Питання національної економіки у системі підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах глобалізації залишається дискусійним та незавершеним.

Мета статті – визначення впливу інновацій на зростання конкурентоспроможності економіки України та пошук шляхів її підвищення за рахунок інноваційних технологій в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою «виживання» країн у всесвітньому процесі глобалізації є конкурентоспроможність. Світовий ринок зараз характеризується великим загостренням конкуренції, яка викликана різким прискоренням технічним розвитком виробництва і підвищення його ефективності. Висока конкурентоспроможність країни відбиває досягнутий на промислових підприємствах значний рівень продуктивності праці та ефективності виробництва, що забезпечує випуск товарів, що відрізняються високою конкурентоспроможністю на світовому ринку.

Глобалізація охоплює всі сторони економічного життя різних країн світу. Вона посилює конкуренцію, стимулює подальший розвиток нових технологій і поширення їх серед країн. В її умовах темпи зростання прямих інвестицій набагато перевищують темпи зростання світової торгівлі. Глобалізація може призвести і призводить до підвищення продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні і поширення передових технологій, а також конкурентного тиску на користь безперервного впровадження інновацій у світовому масштабі. Поряд з цим, глобалізація дає країнам

можливість мобілізувати більш значний обсяг фінансових ресурсів, оскільки інвестори можуть використовувати більш широкий фінансовий інструментарій.

Разом з тим глобалізація сприяє загостренню міжнародної конкуренції. Іноді глобалізація веде до досконалої конкуренції. На ділі мова скоріше йде про нові конкурентні сфери і про більш жорстке суперництво на традиційних ринках, яке стає під силу окремій державі або корпорації [9]. Адаже до внутрішніх конкурентів приєднуються необмежені в діях сильні зовнішні конкуренти. Збільшення обсягу неконтрольованої влади в руках невеликої кількості діючих в світових масштабах економічних гігантів в особі транснаціональних корпорацій призводить до недовіри. Формування єдиних загальносвітових ринків і поступова інтеграція глобальних ринків в єдиний світовий ринок ставлять на порядок денний питання про виникнення глобальних монополій. Це дозволяє зробити висновок про те, що процеси глобалізації в тому вигляді, в якому вони зараз сприймаються, несуть загрозу національним інтересам українській державі. Незважаючи на певну позитивну тенденцію впливу глобалізації, перед економікою країни постають нові виклики, обумовлені сучасним станом світової економіки, в тому числі фінансовою кризою, необхідністю переходу до нової економіки, заснованої на знаннях, інноваціях та інформаційних технологіях.

Значна роль інновацій в глобалізованому світі визначається такими функціями в суспільному розвитку:

- за допомогою інновацій здійснюється втілення в життя досягнень людського інтелекту, науково-технічних результатів, що сприяє інтелектуалізації трудової діяльності, підвищення її наукоємності;

- за допомогою нововведень розширюється коло вироблених товарів і послуг, поліпшується їх якість, що сприяє зростанню потреб кожної людини і суспільства в цілому і задоволенню цих потреб;

- інновації дають можливість залучати у виробництво нові продуктивні сили, створювати товари і послуги з меншими витратами праці, матеріалів, енергії;

- інновації служать стимулом підприємницької діяльності, особливо в сфері малого бізнесу, спонукають до пошуку і освоєння нових товарів і технологій, щоб встояти і перемогти в конкурентній боротьбі, зайняти нові ринкові ніші [4].

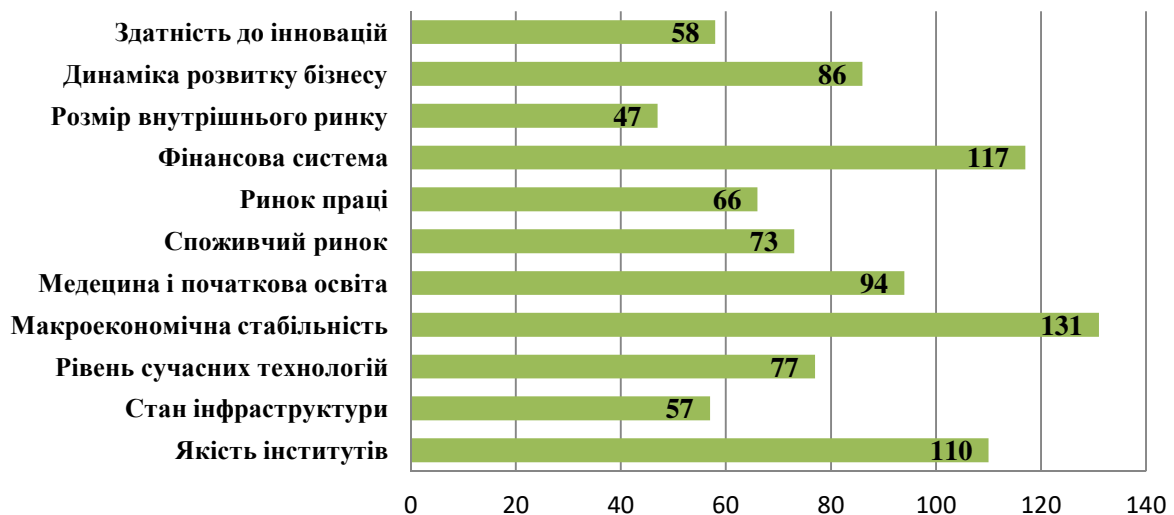
Таким чином, інновації є неодмінною умовою життєздатності, динамічності, виживання і розвитку людського суспільства.

Процеси розробки і впровадження передових продуктів і процесів вимагають середовища, сприятливого для інноваційної діяльності, і підтримки як державного, так і приватного секторів. Останні 20–30 років професійні економісти і політики інтенсивно сперечаються про відносну важливість різних факторів в створенні сприятливого інноваційного середовища. Крім макроекономічної стабільності, стали виділяти роль інститутів, освіти, якості державного управління, наявності економічних можливостей. Зокрема, все більшої значущості набувають значні інвестиції в дослідження і розробки, наявність високоякісних науково-дослідних установ, які можуть генерувати базові знання, необхідні для створення нових технологій, широке співробітництво в області досліджень і технологічних розробок між університетами та промисловістю, а також захист інтелектуальної власності в сукупності з високим рівнем конкуренції і доступу до венчурного капіталу і фінансування. Важливу роль у формуванні інноваційного середовища грають як конкретні індивідууми, так і держава.

Наприклад, багато економістів відводять значну роль в інноваційному процесі системі освіти, яка здатна забезпечити ефективну участь громадян в економічному і політичному житті країни. Брак базових знань обмежує можливості громадян брати участь в процесі розвитку країни, бути критиками урядової політики і політичних діячів.

Економісти наголошують, що в Україні практично відсутня ринкова інноваційно-інвестиційна фінансова інфраструктура, необхідна для комерціалізації вітчизняних інновацій. В результаті наукові розробки виявляються незатребуваними бізнесом для випуску і реалізації на ринку конкурентоспроможної наукомісткої продукції. У зв'язку з цим необхідно приділяти пильну увагу формуванню потреб суспільства в інноваційній продукції, працювати з потенційними її споживачами. Одним із споживачів може стати держава, забезпечуючи малі інноваційні компанії державними замовленнями. Однак не слід вважати, що держава може повністю споживати інноваційний продукт. При переважній частині державних витрат на інновації країна не зможе вийти на бажаний інноваційний рівень розвитку.

Новітні технології та знання, формують реальні конкурентні переваги, вони стають визначальним фактором економічного росту. Та на разі, поточні позиції України в світових рейтингах не найкращі (рис. 1).

Джерело: [12].

Рис. 1. Глобальний індекс конкурентоспроможності України за 2018 рік

Особливу увагу заслуговує динаміка положення національних інноваційних економік, яка і відображає конкуренцію. Для оцінки фактичної конкуренції національних інноваційних економік найкращим чином підходять рейтинги, що відображають відповідну позицію країн (табл. 1).

Згідно рейтингу агентства Bloomberg (табл. 1), Південна Корея протягом двох років займала 1-е місце, проте позиція інших країн змінювалася. Наприклад, положення Німеччини направлено поліпшувалося, тоді як США – навпаки, погіршувався. Позиції країн то трохи послаблялися, то посилювалися. Протягом двох років перші 10 місць займали приблизно одні й ті ж країни. Викладене означає, що конкуренція провідних національних інноваційних економік існує, і при цьому досить напружена. Проте в короткостроковій перспективі її результативність не обмежується «локальними» змінами положення країн щодо один одного.

Цікаво відзначити, що положення в рейтингах країн, з якими протягом останніх років конкурувала Україна, змінюються по-різному. Згідно з інформацією агентства Bloomberg, серед них переважають ті, для яких характерне або стабільне (в тому числі з деякими відхиленнями), або погіршення положення.

Тим часом глобалізація гостро ставить питання економічного реформування в Україні, перш за все, зміни структури товарного виробництва, здатного бути конкурентоспроможним як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Правило перше і

обов'язкове: здійснюючи інноваційну економічну політику, ми повинні створити сприятливі умови для формування потужних національних компаній, здатних успішно конкурувати в глобальному економічному середовищі. Це дало б змогу поступово адаптуватися до пріоритетних напрямів розвитку світової економіки, щоб сповна скористатися перевагами міжнародної торгової системи.

Таблиця 1

**The World Only.org. Рейтинг інноваційних економік 2019:
Bloomberg Innovation Index 2019**

Місце в 2019	Зміна позиції 2018/2019	Місце в 2018	Економіка	Кількість балів 2019	Інтенсивність досліджень і розробок 2019/18	Щільність високих технологій 2019/18	Ефективність вищої освіти 2019/18	Концентрація досліджень 2019/18	Патентна активність 2019/18
1	0	1	Південна Корея	87.38	2	4	7	7	20
2	+2	4	Німеччина	87.30	7	3	14	11	7
3	+4	7	Фінляндія	85.57	9	13	9	8	5
4	+1	5	Швейцарія	85.49	3	8	13	3	27
5	+5	10	Ізраїль	84.78	1	5	36	2	4
6	-3	3	Сінгапур	84.49	13	17	1	13	14
7	-5	2	Швеція	84.15	4	6	20	5	25
8	+3	11	США	83.21	10	1	43	28	1
9	-3	6	Японія	81.96	5	10	39	18	10
10	-1	9	Франція	81.67	12	2	11	20	15
51	-3	48	ЮАР	51.03	42	35	56	56	21
52	-9	43	Туніс	48.92	50	41	49	43	55
53	-7	46	Україна	48.05	54	37	28	46	35

Джерело: [13].

В умовах розгортання жорсткої конкурентної боротьби на місцевому і глобальному ринках наукові досягнення, трансформовані в різні нововведення, стають необхідною умовою розвитку як для окремих фірм, так і для цілих галузей і економік [4]. Дослідницька діяльність в зв'язку з цим перетворюється на невід'ємний компонент господарської практики, сам же інноваційний процес при цьому набуває характеру безперервності і системності.

Інноваційний розвитку України останнім часом стає пріоритетним напрямком державної економічної політики. Ця проблема все частіше стає об'єктом для дискусій. Керівництво країни в останні роки декларує необхідність активного стимулювання інноваційної діяльності.

Вирішальними факторами, що визначають динаміку інновацій, є технічний прогрес і збільшення капіталовкладень в основні фонди. Ці дві детермінанти визначають приріст реального національного доходу, проте в попередні десятиліття політика держави в галузі науки і інновацій практично була відсутня. В Україні на даний момент склалася ситуація, що якщо не забезпечити потужний приплив інвестицій, то країна зіткнеться з масовим виходом з ладу застарілих виробничих фондів і як наслідок остаточної деіндустріалізацією.

Очевидно, що в даний час неможливо зробити конкурентоспроможний продукт і досягти ефективних темпів економічного зростання без впровадження у виробництві високотехнологічних інновацій. Це пояснюється тим, що продукти, які мають високу інноваційну складову, мають більш високу вартість в порівнянні з іншими видами продукції. Сам ринок нав'язує виробникам необхідність створення і впровадження високотехнологічних інновацій, підвищення інноваційної активності в цілому. Від рівня інноваційної активності безпосередньо залежать рівень конкурентоспроможності, величина прибутку і, як наслідок, фінансово-економічна стабільність і стійкість підприємства.

Україна за останні десятиліття фактично втратила більшість своїх конкурентних переваг. При неможливості відтворювати власні технології, практично всі галузі та сектори національної економіки, від виробництва до будівництва, виявилися в залежності від імпорту технологій. Сьогодні майже не зустрінеш жодного «вітчизняного» товару, створеного повністю з використанням власних технологій. Переважна частина вітчизняних підприємств повністю перейшла на збірку продукції з привізних комплектуючих, а частина навіть цим себе не обтяжує, а займається лише тим, що видає ввезений, як правило з Китаю, товар за вітчизняний.

В результаті не ефективною зовнішньоекономічної діяльності та ще більш неефективною економічної політики всередині країни були допущені такі структурні перебудови економіки України, що високотехнологічні галузі прийшли в занепад, а основну роль тепер грають галузі низько технологічні [5]. Основою конкурентоспроможності України на світовому ринку в даний час є традиційні чинники, пов'язані з підвищенням рівня монетизації економіки, сприятливої світової кон'юнктури на ринку низько технологічних товарів, цінової конкурентоспроможності, зумовленої низькою вартістю робочої сили, а також низькими витратами на оплату праці за рахунок стримування зростання заробітної плати [6].

Проаналізуємо статистику. Нижче наведено таблиці зі статистичними даними Держкомстату в сфері інноваційної діяльності.

Таблиця 2.

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	2014	2015	2016	2017	2018
Частка кількості підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств, %	12,1	15,2	16,6	14,3	15,6
Впроваджено нових технологічних процесів, од.	1743	1217	3489	1831	2002
у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі, од.	447	458	748	611	926
Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції (товарів, послуг), од.	3661	3136	4139	2387	3843
з них нові види техніки, од.	1314	966	1305	751	920
Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, %	2,5	1,4	*	0,7	0,8

Джерело: [14].

* розрахунок показника не здійснювався.

З даних табл. 2 випливає, що питома вага підприємств, які впроваджували інновації, в порівнянні з 2016 роком знизилася на 1%, а кількість впроваджених нових технологічних процесів зменшилась на 1487 одиниць, або 42,6%. При цьому збільшилась кількість ресурсозберігаючих процесів на 23,8%. Зниження впроваджених у виробництво інноваційних видів продукції (товарів, послуг) складає 296 од., або 7%, з них нові види техніки на 29,5%. Частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової – складає 0,8% за станом на 2018 рік, що істотно менше, ніж було в 2014 році

(2,5%). Очевидно, що інноваційна діяльність української промисловості досить низька станом на 2018 рік. Просліджується негативна динаміка за всіма ключовими показниками.

Розглянемо динаміку фінансування інноваційної діяльності підприємств України (табл. 3).

Таблиця 3

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств

	Витрати на інновації, млн грн	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	інвесторів-нерезидентів	інших джерел
2014	7695,9	6540,3	344,1	138,7	672,8
2015	13813,7	13427,0	55,1	58,6	273,0
2016	23229,5	22036,0	179,0	23,4	991,1
2017	9117,5	7704,1	227,3	107,8	1078,3
2018	12180,1	10742,0	639,1	107,0	692,0

Джерело: [14].

Данні табл. 3 показують, що з державного бюджету на фінансування інноваційної діяльності в 2018 році було виділено всього 639,1 млн грн. Пік держфінансування цієї сфери між 2014 та 2017, як не дивно, припав на кризовий 2014 рік – 344,1 млн грн.

У 2018 році з державного бюджету на фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств було виділено 639,1 млн грн, що становить 0,018% від ВВП України. Цей показник дуже низький в порівнянні з розвиненими країнами світу де головний фінансовий інструмент державної науково-технічної політики – використання коштів державного бюджету. Його частка в загальному фінансуванні наукових досліджень в більшості розвинених держав знаходиться на рівні від 20 до 40 відсотків: у Франції вона знаходиться на рівні 40%, в Німеччині – 35%, США – 35%, Японії – 20%.

Оцінюючи стан інноваційної інфраструктури в Україні та її вплив на конкурентоспроможність в цілому, слід зазначити, що вона тільки зароджується. Але цей процес відбувається з спотвореннями і уповільнено, безсистемно, не продумано. Відсутня будь-яка планомірна діяльність в цьому напрямку.

В Україні на даний момент не вистачає найголовнішого елемента для активізації інновацій – це чіткий, налагоджений зв'язок між наукою, бізнесом і державою. Поки всі ці три гравці працюють, практично, самі по собі. Наукові співробітники розробляє те, що, на їхню думку, знаходиться в тренді і на що вистачає фінансування з бюджету [9]. Промисловість, в свою чергу, мало що знає про те, які інновації розроблені вітчизняною наукою. А якщо і знає, то в багатьох випадках ці результати просто не цікаві, бо не відповідають реальним потребам виробництва. А держава продовжує виділяти, хоч і малі, але кошти на те, що так і не впроваджується в реальне виробництво.

Цю неузгодженість потрібно ліквідувати і налагодити своєрідний міст між наукою і промисловістю. Зробити це може тільки держава, виступивши посередником [7]. Як бачите, мова йде не тільки про фінансування. Повинен бути грамотний державний і приватний замовлення для вітчизняної науки на ті розробки і технології, в яких сьогодні потребує українське виробництво. Якщо це реалізувати, то наука отримає нове дихання у вигляді актуальних, відповідних ринку замовлень на наукові роботи, а промисловість, в свою чергу, зможе впроваджувати вітчизняні технології, а не витрачати ресурси на іноземні, які в рази дорожче.

Висновки. Результати розвитку міжнародної та державної економіки свідчать про важливість вироблення в Україні офіційної політики в сфері конкурентоспроможності. У середині країни ця потреба зумовлена структурними перетвореннями.

Основні проблеми, з якими стикається економіка України пов'язані, головним чином, з відсутністю чіткої перспективи майбутнього України, причина якої полягає в політичній нестабільності і низькою інвестиційною привабливістю;

Україна продовжує відставати в конкурентоспроможності по відношенню до абсолютної більшості європейських країн, на рівні всіх елементів, які визначають конкурентоспроможність, і особливо в сфері інновацій, досліджень і розробок. Тому національна система освіти і наукових досліджень повинна бути визнана в якості пріоритетного і основним напрямом розвитку, а фінансова їх підтримувати.

В ситуації, коли для України підвищення конкурентоспроможності економіки є пріоритетним завданням, розвиток інноваційної економіки також має бути пріоритетним.

В Україні слід продовжити роботу над розробкою внутрішньої політики в області конкуренції також з метою регулювання діяльності вітчизняних монополій, діяльність яких може перешкоджати конкуренції.

Список використаної літератури

1. Александрова В. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України / В. Александрова, М. Скрипниченко, Л. Федулова // Економіка і становлення нової системи господарювання. – 2007. – № 2.
2. Бажал Ю. М. Інноваційна теорія економічного розвитку: М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер і проблеми перехідної економіки України / Ю. М. Бажал // Наукові записки. – 2000. – Том 18. Економічні науки.
3. Базилук Я. В. Конкурентоспроможність національної економіки : сутність та умови забезпечення: монографія / Я. В. Базилук. – К.: НІСД, 2002.
4. Булеев И. П. Опыт структурирования промышленности развитых стран и возможность его использования в Украине / И. П. Булеев // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: зб. наук. праць / ІЕП НАН України.
5. Геєць В. М. Національна інноваційна система: зарубіжний досвід, стан в Україні : аналітичні матеріали до парламентських слухань / В. М. Геєць, Л. І. Федулова. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007.
6. Делягин М. Г. Новые проблемы и возможности обеспечения конкурентоспособности в условиях глобализации / М. Г. Делягин // Прометей: рег. зб. наук. праць з економіки. – Донецьк: Юго-Восток, 2001.
7. Жихор О. Б. Роль теорії інновацій та інноваційного розвитку у формуванні регіональної інноваційної політики / О. Б. Жихор // Економіка промисловості. – 2009. – № 1.
8. Наумовець А. Г. Від фундаментальних досліджень до комерціалізації результатів : досвід і завдання НАН України / А. Г. Наумовець // Наука та наукознавство. – 2010. – № 2.
9. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура / А. Николаев // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 5.
10. Рожкова Т. С. Інноваційні складові економічного розвитку країни / Т. С. Рожкова // Сучасні питання економіки і права. – 2012. – № 1.
11. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М.: Издательство «Прогресс», 1982. – 454 с.
12. Украина заняла 83-е место в рейтинге глобальной конкурентоспособности, поднявшись на шесть позиций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gordonua.com/news/money/ukraina-zanyala-83-e-mesto-v-reytinge-globalnoy-konkurentosposobnosti-podnyavshis-na-shest-pozicij-432910.html>.
13. Рейтинг инновационных экономик – 2019: Южная Корея лидирует шесть лет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://theworldonly.org/rejting-innovatsionnyh-ekonomik-2019>.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.